

Par melngalvas stērstes statusu Latvijā

Vēsturiski un mūsdienās melngalvas stērste *Embriza melanocephala* ligzdo Kaukāzā (Gruzijā, Azerbaidžānā, Armēnijā, Krievijas Kaukāza reģionā), Turcijā, Itālijā, Grieķijā un citās kaimiņvalstīs (Дементьев, Гладков 1954a; Birdlife International 2004). Baltijas jūras reģionā šī suga novērota kā rets maldu viesis. Piemēram, Somijā tā novērota 18 reizes (no 03.08.1980. līdz 01.07.2013.; Somijas Ornitofaunistiskās komisijas (turpmāk OFK) dati), bet Igaunijas putnu sarakstā šo sugu iekļāva pēc dokumentēta novērojuma 31.05.2003. (Igaunijas OFK dati), kaut gan vēsturiskajā literatūrā ir aprakstīts baltvācu barona Oskara von Lēvisa (*Oscar von Löwis*, 1838–1899) pieaugušā tēviņa novērojums 12.06.1857. (Löwis 1886), kurš vai nu nav ņemts vērā, vai arī tiek vēsturiski apšaubīts. Lietuvas teritorijā šī suga joprojām nav konstatēta.

Melngalvas stērste sākotnēji tika iekļauta Latvijā konstatēto putnu sarakstā, balstoties uz diviem novērojumiem 19. gadsimtā, kuri aprakstīti literatūrā. Turpmāk izanalizēsim abus novērojumus:

1. Pirmā informācija par šīs sugas sastapšanu Latvijā ir atrodamā 1846. gadā divu baltvācu naturālistu – Johana

Melngalvas stērstes *Embriza melanocephala* izbāznis LU Zooloģijas muzejā. Foto: R. Matrozis

Kavala (*Johann Kawall*, 1799–1881) un Ernsta Merķeļa (*Ernst Merkel*, 1801–1863) – Rīgas Dabaspētnieku biedrības žurnālā publicētajā Igaunijā, Vidzemē un Kurzemē sastopamo putnu sarakstā (Kawall, Merkel 1846). Šajā rakstā minēta melngalvas stērste (*E. melanocephala*, *Kappenammer*) bez jebkādiem komentāriem par statusu (tāpat komentāru nav arī citām sugām). Autori šajā darbā ir apkopojuši četras publikācijas par reģiona putniem, kuras bija publicētas vēl pirms minēta raksta, kā arī ir apkopojuši datus par Jelgavā – Kurzemes Provincas muzejā (turpmāk – KPM) – atrodamiem dažādu sugu putnu izbāžņiem, kuri tika vākti kopš muzeja dibināšanas 1818. gadā. Jāpiebilst, ka šo muzeju izveidoja Kurzemes Literatūras un mākslas biedrība (*Kurlandischen Gesellschaft für Literatur und Kunst*, dib. 1815.g.) un tā galvenais nolūks bija vākt Kurzemes kultūrvēsturiskā mantojuma, tajā skaitā arī dabas vērtību, kolekcijas. Neskatoties uz noteiktu teritoriālu specializāciju, ir zināms, ka putnu kolekcijā bija arī sugas, kuras iegūtas ārpus Kurzemes provinces (gubernas). Domājams, ka tajā laikā viens melngalvas stērstes eksemplārs atradās KPM putnu kolekcijā.

Spriežot pēc publicētajām ziņām, minētais eksemplārs KPM nonācis laika posmā starp 1829. un 1846. gadu, jo iepriekšējā publikācijā par Kurzemes putniem (Lichtenstein 1829), kurā arī tika apskatīti KPM kolekcijā esošie putni, melngalvas stērste nav pieminēta. Nekādu citu informāciju par konkrētā eksemplāra iegūšanas laiku un vietu neizdevās sameklēt. Visos nākamajos publicētajos avotos autori lielākoties tikai piemin vienu melngalvas stērstes eksemplāru no KPM, nenorādot nekādas papildu ziņas (Seidlitz 1861; Goebel 1873; Russow 1880; Loudon 1909; Transehe, Sināts 1936; Transehe 1965; Петриньш 1983). Jāpiebilst, ka minētais melngalvas stērstes eksemplārs ir saglabājies līdz mūsdienām. Padomju okupācijas laikā KPM tika likvidēts, bet putnu kolekcijas 20.01.1941. nodotas Latvijas Valsts universitātes Zooloģijas muzejam (Piterāns, Pētersons 1989). Pēc

putna apskates muzejā, kura veikta 13.02.2014., ir konstatēts, ka tas ir pieaudzis tēviņš vasaras tērpā (sk. foto). Nekādu citu precīzāku oriģinālu ziņu uz izbāžņa nav.

Teorētiski, protams, varētu pieļaut, ka šis putns tika iegūts mūsdienu Kurzemes teritorijā, bet, no otras puses, var būt arī kļūdas uzskatos par iegūšanas vietu, jo 19. gs. pirmajā pusē muzeju kolekcijās vēl nebija prakses obligāti norādīt papildu informāciju uz eksponātu etiķetēm (iegūšanas vieta, datums, atradējs u.c.). Turklāt tajos gados Kurzemes teritorijā iekļāva arī daļu mūsdienu Lietuvas teritorijas, piemēram, Palangu. Svarīgi piebilst arī to, ka tajā laikā putnu izbāžņi tika turēti mājās, aptiekās, veikalos, sapulču telpās kā dekora priekšmeti, bet, ar laiku mainoties īpašniekiem, šādi eksemplāri tika dāvināti vai pārdoti, daļai nonākot arī muzejos. Kļūdaini norādīta vai interpretēta informācija varēja būt par iemeslu sugas iekļaušanai kādas teritorijas sugu sarakstos. Piemēram, 04/16.01.1829. KPM kolekcijā nonākušais klinšu ložņas *Tichodroma muraria* izbāznis, it kā no Kurzemes (Lichtenstein 1829). Minēta putna novērojumu pārpublicēja vairākas reizes (Seidlitz 1861; Goebel 1873; Russow 1880; Loudon 1909), līdz 1929. gada publikācijā šis atradums tika apšaubīts, ar pamatojumu: “Tomēr grūti ticams, ka viņš iemaldījies Kurzemē” (Grosse, Transehe 1929).

2. Otrs varbūtējais šīs sugas novērojums ir minēts Valeriana Rusova (*Valerian Russow*, 1842–1879) grāmatā (Russow 1880), kur autors vienā teikumā apraksta, ka esot novērojis šo putnu Vidzemē (*Livland*): “...auch in Livland beobachtet”. Arī šajā gadījumā nav nekādu precīzāku datu par šīs sugas novērojumu, turklāt toreizējā “*Livland*” teritorijā ietilpa arī mūsdienu Igaunijas dienvidu daļa (formāli putns varēja būt novērots arī Igaunijā). Netipisks arī cits apstāklis, ka autors nav norādījis nekādu konkrētāku informāciju par novērojumu, kaut gan ir zināms, ka viņa publikācijās par putnu novērojumiem mūsdienu Latvijas teritorijā 1870., 1873. un 1874. gados

(Russow 1874a, 1874b, 1874c) nav informācijas par šīs sugas novērojumu, neskatoties uz to, ka suga arī tajos gados bija maldu viesis Baltijas jūras reģionā.

Secinājumi

Divi aprakstītie sugas sastapšanas gadījumi Latvijas teritorijā, pēc autora domām, nav pietiekami dokumen-

tēti. Vai sugas iekļaušanai Latvijas putnu sarakstā pietiek ar vēsturisku novērojumu bez jebkādiem papildu aprakstiem par konkrētu iegūšanas vai novērošanas vietu un datumu? Ņemot vērā iepriekšminēto, ir nepieciešams kritiskāk izvērtēt līdzīgu, dokumentāli nepilnīgi pamatotu novērojumu atbilstību sugas iekļaušanai Latvijas

putnu sarakstā, īpaši, ja tie attiecas uz ļoti retiem maldu viesiem.

Paldies Aivaram Petriņam no LU Zooloģijas muzeja par iespēju apskatīt muzejā melngalvas stērstes izbāzni.

RUSLANS MATROZIS,
matruslv@inbox.lv

Literatūra

- BirdLife International. 2004. Black-headed Bunting *Emberiza melanocephala*. Grām.: Birds in Europe: population estimates, trends and conservation status. Cambridge, UK: 289.
- Goebel H. 1873. Beiträge zur Ornithologie des Gouvernements Curland. *Journal für Ornithologie* 21 (1): 6–18.
- Grosse A., Transehe N. 1929. Austrumbaltijas mugurkaulaino saraksts. Rīgas Dabaspētnieku biedrības darbi, 18. burtnīca, 75 lpp.
- Kawall H., Merkel E. 1846. Die Vögel von Liv-, Ehst- und Kurland. *Korrespondenzblatt des Naturforschender Vereins zu Riga* 13: 41–47.
- Lichtenstein J.N.H. 1829. Uebersicht der Vögel Kurlands. *Die Quatember* 3: 13–28; 4: 1–23.
- Loudon H. 1909. Vorläufiges Verzeichnis der Vögel der russischen Ostseeprovinzen Estland, Livland und Kurland. *Ежегодник Зоологического музея Императорской академии наук* 14: 192–222.
- Löwis O.v. 1886. Aus meinem ornithologischen Notizbuch. *Der Zoologische Garten* 27 (8): 251–256.
- Piterāns A. jun., Pētersons N. 1989. Latvijas Universitātes Zooloģijas muzejs. Grām.: Zooloģijas aktuālās problēmas. Rīga, LVU: 5–16.
- Russow V. 1874a. Ergebnisse einer ornithologischen Reise durch die Ostseeprovinzen während der Sommermonate 1870. *Sitzungsberichte der Naturforscher-Gesellschaft zu Dorpat* 3: 150–164.

Russow V. 1874b. Bericht über Ergebnisse einer zoologischen Reise durch Liv- und Estland im Frühjahr 1873. *Sitzungsberichte der Naturforscher-Gesellschaft zu Dorpat* 3: 401–418.

Russow V. 1874c. Bericht über Ergebnisse einer ornithologischen Reise im Jahre 1874. *Sitzungsberichte der Naturforscher-Gesellschaft zu Dorpat* 3: 483–491.

Russow V. 1880. 127. *Euspiza melanocephala*. Der Kappenammer. Grām.: Die Ornithologie von Liv-, Ehst- und Curland's mit besonderer Berücksichtigung der Zug- und Brutverhältnisse. Dorpat, Druck von H. Laakmann's Buch- und Steindruckerei: 99–100.

Transehe N.v. 1965. Die Kappenammer. *Emberiza melanocephala*. Grām.: Die Vogelwelt Lettlands. Verlag Harro v. Hirschheydt, Hannover-Döhren: 34.

Transehe N., Sināts R. 1936. Melngalvas stērste. Grām.: Latvijas putni. Rīga, Mežu Departamenta izdevums: 361.

Дементьев Г.П., Гладков Н.А. (ред.) 1954а. Черноголовая овсянка *Emberiza melanocephala Scopoli*. В кн. Птицы Советского союза. Том 5. Москва, Советская наука: 396–399.

Дементьев Г.П., Гладков Н.А. (ред.) 1954б. Краснокрылый стенолаз *Tichodroma muraria L.*. В кн. Птицы Советского союза. Том 5. Москва, Советская наука: 696–699.

Петриньш А. 1983. Черноголовая овсянка *Emberiza melanocephala*. В кн. Птицы Латвии. Территориальное размещение и численность. Рига, Зинатне: 190.

Summary

Status of Black-headed Bunting *Emberiza melanocephala* in Latvia /Ruslans Matrozis/

The article contains review of historical information about two observations of Black-headed Bunting *Emberiza melanocephala* in Latvia during 19th century. By the author's opinion, there are not enough data to accept these observations.

Melngalvas stērste pirmo reizi apstiprināta

Melngalvas stērste *Emberiza melanocephala* 2014. gada 22. maijā, Limbažu nov. Foto: R. Steggerda (Remco Steggerda)

Pēc R. Matroža raksta tapšanas par melngalvas stērstes 19. gs. novērojumu apšaubīšanu un līdz ar to arī šīs sugas svītrošanu no Latvijas putnu saraksta melngalvas stērste Latvijā novērota ar neapšaubāmu dokumentālu pierādījumu. 2014. gada 22. maijā Remko Steggerda (Remco Steggerda) melngalvas stērstes *Emberiza melanocephala* tēviņu nofotografējis netālu no Zvejniekciema stacijas Limbažu novadā.

Remko stāsta: “Melngalvas stērste nolaidās zālē apmēram 10 m attālumā, kad mēģināju fotografēt pļavu čipsti. Šis putns uzreiz pievērsa manu uzmanību ar savu krāsajumu un formu. Šādu putnu nekad nebiju iepriekš redzējis, taču tā joprojām gadās samērā bieži, jo putnus sāku vērot nesen. Tā kā fotoaparāts jau bija gatavībā, es nofotografēju putnu dažas

reizes zālē, un tad tas aizlidoja uz blakus esošo krūmu. Tur tas uzturējās apmēram minūti. Pēc tam tas aizlidoja vēl tālāk, kur vairs nevarēju izsekot. Pieņemu, ka tas bija viens pats, jo otru putnu nemanīju. Tikai pēc noteicēju pārlūkošanas sapratu, ka šis putns nav no parastajiem Latvijā, tāpēc ziņojumu ievadīju portālā Dabasdati.lv. Pēc divām dienām es vēlreiz apmeklēju šo vietu, bet pēc vairāk nekā stundas meklējumiem melngalvas stērsti vēlreiz neatradu.”

AGNIS BUŠS,
agnis@putnidaba.lv

Summary

First accepted record of Black-headed Bunting *Emberiza melanocephala* in Latvia /Agnis Bušs/

One male observed on May 22, 2014 by Remco Steggerda at Limbažu municipality, Skulte parish.